

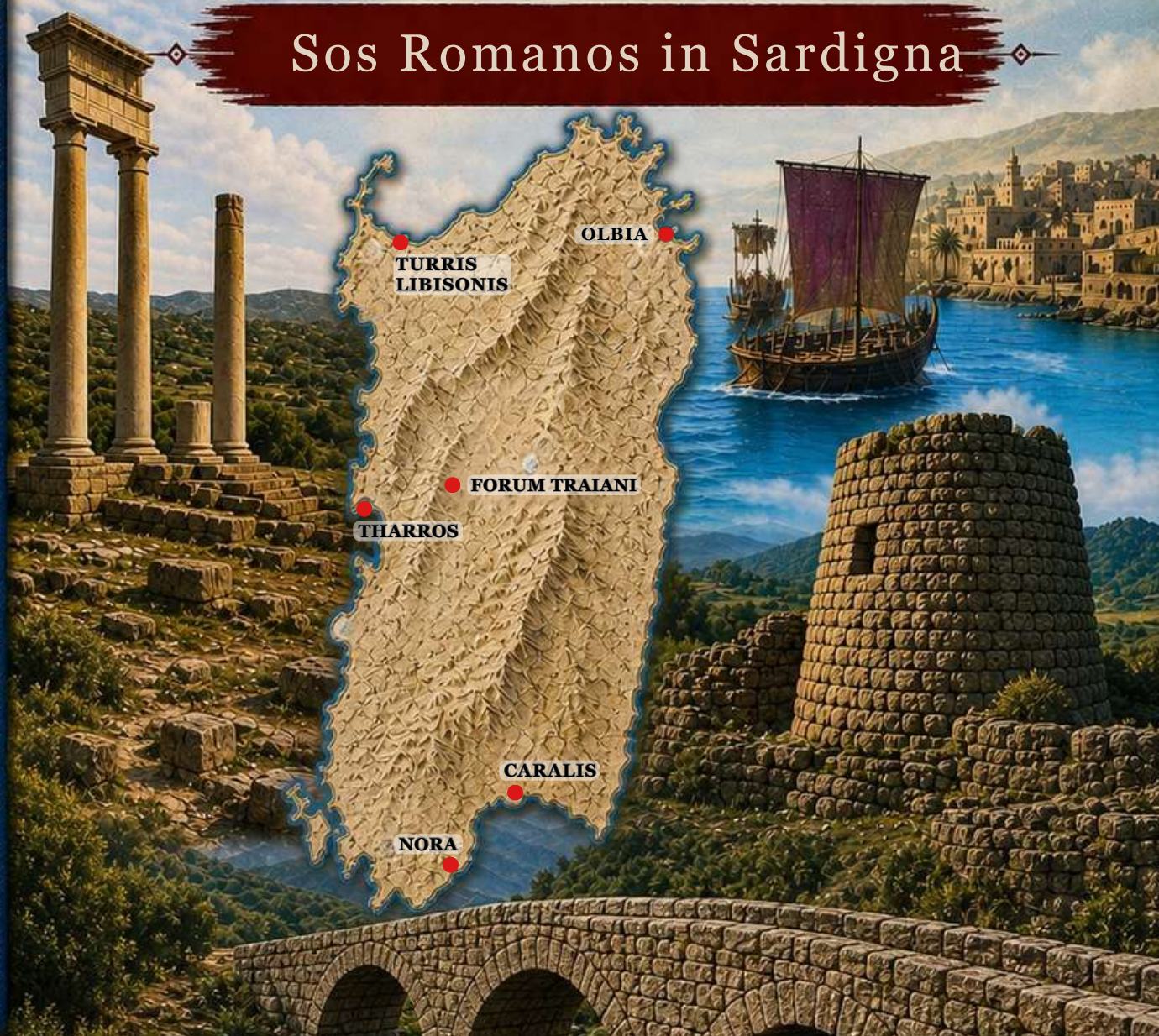
Classe II A - Alà dei Sardi Annu Iscolàticu 2025/2026

"SARDIGNA"

CONTOS DE UN' ISTÒRIA MILLENÀRIA.

Sos Romanos in Sardigna

Traballu a cura de s'Istitutu Chircas - Progetu "Creschimus in limba" - annualidade 2025/2027 -
Finanziadu dae sa RAS cun sa L. 482/99 e sa L.R 22/2018

Su chi agatades in custas pàginas:

- Pag. 3 - Prefatzione.
- Pag. 5 - Dae sas raighinas nuràgicas a s'arrivu de Roma.
- Pag. 7 - Sa Sardigna in manos a Roma.
- Pag. 11 - Tharros: sa sentinella de su Sinis.
- Pag. 15 - Nora: mosàicos e iscrturas Antigas.
- Pag. 18 - Turris Libisonis: sa Colònia de Cesare.
- Pag. 21 - Olbia: sa tzitade “diciosa”.
- Pag. 24 - Forum Traiani: su coro caente de sa Sardigna.
- Pag. 27 - Caralis: sa capitale de sa Provìntzia “Sardinia e Còrsica”.
- Pag. 31 - Rìgraztiamentos.

Prefatzione

(A cura de Francesco Pitta operadore de s'Istitutu Chircas)

Unu caminu millenàriu intre Istòria e Paràula.

B'at unu filu fineddu, ma forte meda, chi ligat sas pedras millenàrias de s'ìsula nostra a sas paràulas chi pronuntziamus cada die. Custu libru est su resurtadu de su corazu de chie cussu filu at detzisu de lu sighire, isbòlighe-nde-lu cun sa passèntzia de sos docentes e s'entusiasmu tìpicu de sos piseddos.

Raighinas profundas.

Su caminu de sos giòvanos autores nostros est cumintzadu dae su coro de s'identidade isolana: sa gloriosa Tziviltade Nuràgica. In antis chi Roma esseret s'imperu chi connoschimus, sa Sardigna est giai una terra de zente chi fraigaiat turre de pedra, de gherreris e de navigantes. Est dae cussas raighinas profundas (chi amus a trattare in manera particolare in un'àteru volùmene) fatas de glòria e de mistèriu, chi cumintzat su contu de sos piseddos, pro mustrare comente s'ìsula nostra siat istada, fintzas dae s'antighidade, una rujadura de importu mannu in su Mediterràneu.

Pro mèdiu de sas pàginas, amus a bìdere comente sa Sardigna apat retzidu cun piaghere e a bortas sufridu s'arrivu de pòpulos noos: dae sos mercantes Fenìtzios a sos dominadores Cartaginesos, unu passazu de testimonzu chi at mudadu sas costas e sas abitàdines, preparende su terrinu a cussa chi est istada una de sas èpocas pius significativas pro s'istòria de su mundu: su perìodu romanu.

Su coro de su traballu si cuntzentrat pròpiu subra a s'època in sa cale Roma aiat fatu de sa Sardigna una de sas provìntzias suas pius pretziosas. Sos istudentes de sa classe segunda mèdia de su “Plesso di Alà” (Istitutu Cumprensivu “D.A. Azuni”) si sunt mudados in beros e nòdidos “archeòlogos de sa paràula”, cumpudende sos caminos, sos acuedutos e sas gloriosas tzitades romanas de s'ìsula. Ant torradu a costrùere sa vida de ogni die, sos cummèrtzios e s'architettura de tzentros chi oe chi est oe giughent sos signos de cussa mannesa.

Una collaboratzione pretziosa pro iscrìere s'istòria in "Limba".

Peruna impresa manna si faghet a sa sola. Custu volùmene (isperamus su primu de meda) naschet dae s'abboju diciosu intra a s'iscola e su territòriu, gràtzias a sa collaboratzione cun sos operadores de s'Isportellu de Limba Sarda de s'Istitutu Chircas. Totu paris, piseddos e espertos ant afrontadu una marrania manna: de no istudiare s'istòria e bia, ma de l'abitare gràtzias a sa limba mama nostra.

Pro ite iscrìere de s'istòria nostra in sardu?

Ca non b'at manera menzus de contare una terra, si non cussa de impitare sa boghe chi l'apartenet dae semper: sa limba sua. Su protzessu de chirca, redatzione e tradutzione, sighidu cun cumpetèntzia dae sos operadores de s'Isportellu de Limba Sarda de su Comunu de Alà, at permissu a sos piseddos de cumprèndere chi su sardu no est una prenda de su passadu, ma una LIMBA BIA, chi podet contare cun pretzisione e incantu fintzas sa cumplessidade de s'istòria antiga.

A sos letores.

A sos piseddos andat su mèritu de àere ischidu mudare sos bancos de iscola in unu cantieri abertu de cultura.

A bois letores su còmputu de bos lassare ghiare in custu caminu millenàriu, torrende a iscobèrrere s'isula nostra gràtzias a sos ojos — e a sas paràulas — de sas generatziones noas.

"Niunu podet ischire a in ue andat, si no ischit dae in ue benit."

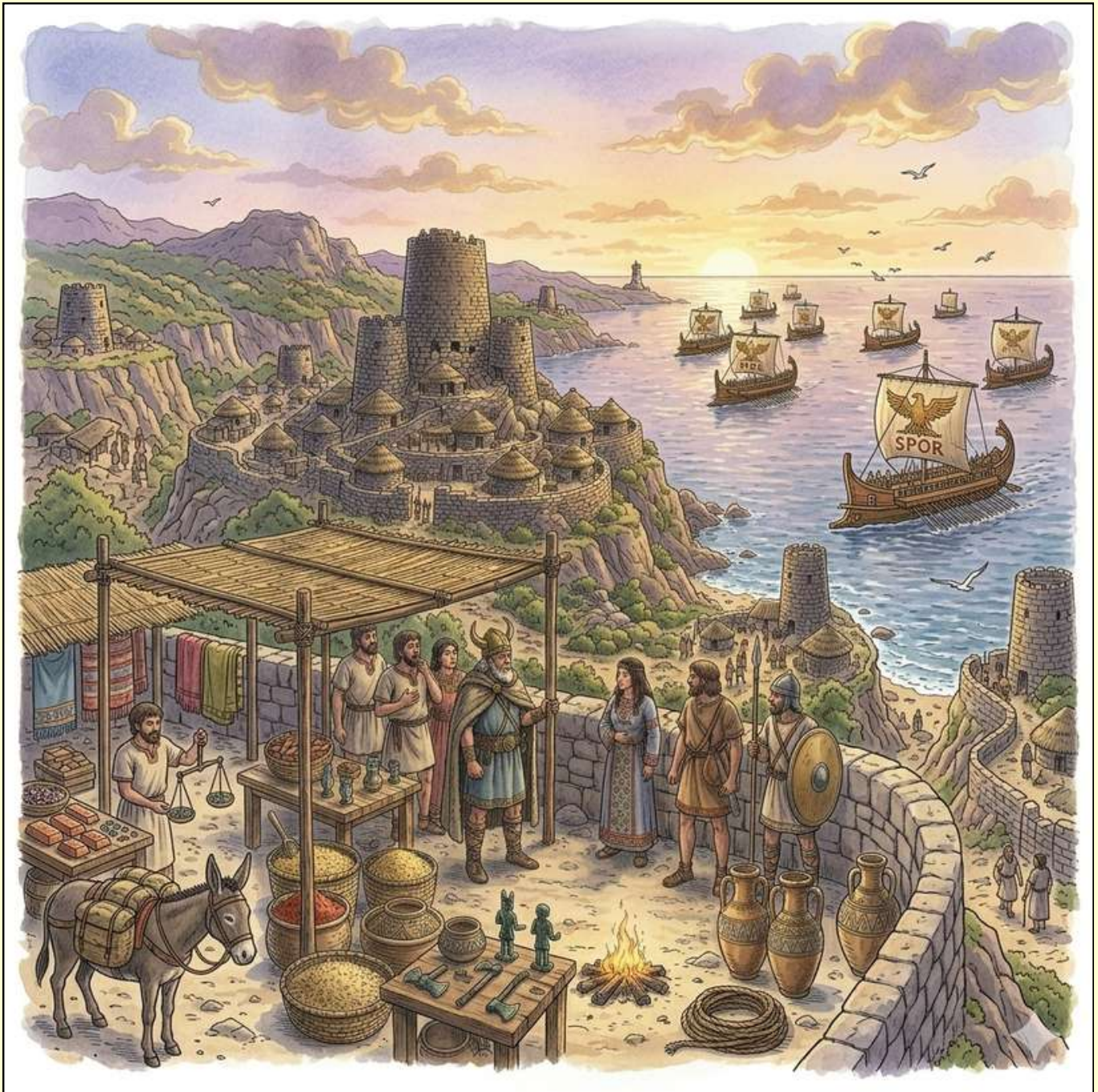
("Nessuno può sapere dove va, se non sa da dove viene.")

Funtana Sacra
Sos Nurattolos - Alà

Capitulu 1.

Dae sas raighinas nuràgicas a s'arrivu de Roma.

A largu, in mare si bident sas naves de ghera romanas,
sa gloriosa Tziviltae Nùragica est a sos concluos

Sa Sardigna antiga est frutu de totus sas tziviltades chi, in su colare de sos sèculos, si sunt aunidas s'una cun s'àtera.

Su caminu nostru cumintzat cun su Perìodu Nuràgicu (1700-700 a.C.), una sotziedade cumplessa chi fraigheit sos nuraghes e fundeit s'esistèntzia sua subra a un'economia agrìcula, de pastorìtzia, minerària e cummertziale.

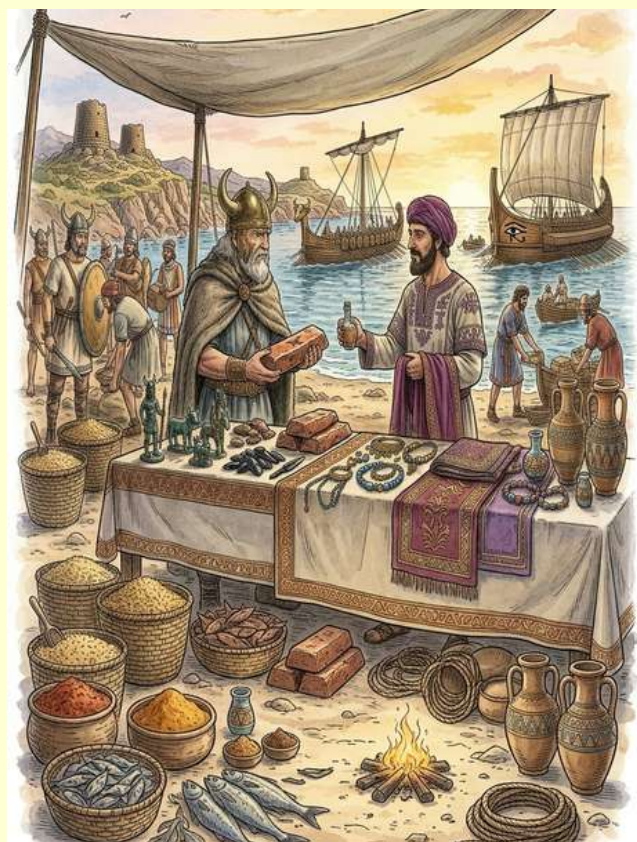
Sos antigos pòpulos sardos sunt istados cummertziantes mannos, comente mustrant sos trastos agatados intro de sas istruturas nuràgicas: tzeràmicas, prendas e manufatos bènnidos dae su restu de su Mediterràneu, e de contras, s'iscoberta de manufatos nuràgicos in totu su Mediterràneu, signu chi non timiant a si pònneru in mare.

Sos nuràgicos sunt istados àbbiles navigantes. Repertos issoro s'acatant in totu su Mediterràneu

Dae su sèculu IX a.C., sos Fenìtzios fraigheint sos primos portos cummertziales, intre a sos cales Sulky (Santu Antiogu), Tharros e Nora, cunvivende in paghe cun sas populatziones locales pro sèculos meda. Dae su 550 a.C., s'influèntzia de Cartàgine giuteit a unu controllu militare pius forte e a sa nàschida de fràigos comente cussu de Monte Sirai e a s'afortimentu de istruturas militares in sas biddas chi esistiant giai, comente cussa de Tharros, chi testimòniant sa fusione de sa cultura pùnica cun cussa nuràgica.

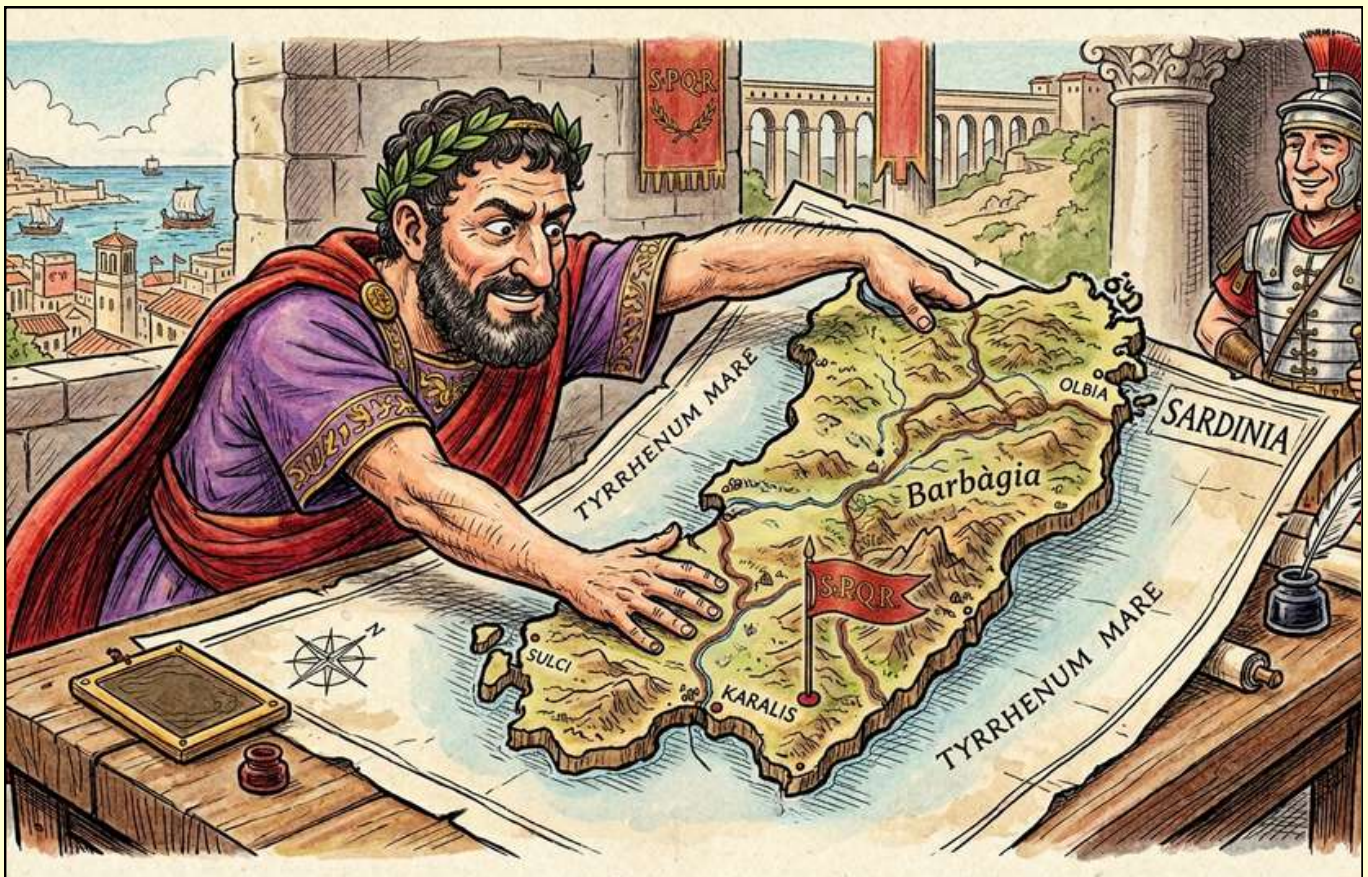
Custu perìodu longu meda fineit in su 238 a.C. cando Roma ocupeit s'ìsula aprofitende de sa debilesa cartaginesa a pustis de sa Prima Ghera Pùnica.

Fenìtzios e Nuràgicos cummertziaiant in paghe e armonia

Capitulu 2.

Sa Sardinia in manos a Roma.

Roma cumprendet s'importàntzia de s'isula e pro cussu la cheret in manos suas.

In su 227 in antis de Cristos sos Romanos ant istituìdu sa Provìntzia de Sardigna e Còriska, ma s'ocupatzione romana no est istada sena impedimentos. Si in sas costas sas populatziones de su logu sunt istadas conchistadas in pagu tempus, sa matessi cosa non si podet nàrrere pro cussas chi istaint in s'internu; difatis custas si difendeint cun unghias e dentes, dende matana a s'esèrtzitu romanu. Sos romanos giameint cun su nùmene Barbària sos territòrios abitados dae custa zente, inditende unu logu abitadu dae bàrbaros malos a domare (in ue est como sa Barbàgia).

In su 215 in antis de Cristos, su nòbile gherreri Ampsicora s'alleeit cun sos Cartaginesos e formeit un'esèrtzitu pro chircare de firmare s'avantzada de sos Romanos. In su matessi annu si gherreit una de sas batàllias pius malas de cussu tempus: cussa de "Decimomannu".

In custu logu, Ampsicora perdeit sa gherra e non solu,

difatis da chi est bènnidu a ischire chi su fizu aiat pèrdidu sa vida in batàllia, si ocheit pro su disisperu, dende a sos Romanos sa possibilitade de conchistare totu s'ìsula.

Ampsicora

In custu tempus sa Sardigna diventet una de sas Provìntzias de pius importu e cambieit meda: leeit su nùmene de “graneri de Roma” cun sas pianas piantadas a trigu pro dare a mandigare a sa capitale e a s’esèrtzitu. In su matessi tempus sunt istadas isfrutadas sas minieras de piumbu, ràmene, ferru e prata de su Sulcis – Iglesiente, e ogni bicu de Sardigna est istadu collegadu cun istradones e caminos pro mantènnere suta a controllu su territòriu e sas populatziones rebeldes. Sas tzitades sunt istadas mudadas cun teatros, termas, e cun totus sas istruturas chi s’agataiant in su restu de s’Imperu.

S’isparta de su Latinu at mudadu sa cultura sarda, custa limba noa, difatis, fundende-si cun sas limba chi esistiant in antis at postu sos fundamentos pro sa Limba Sarda moderna.

Sa dominatzione est acabada a curtzu a su 456 d.C. cun s’invasione de sos Vàndalos, sighida in su 534 d.C. dae sa reconquista de s’Imperu Romanu de Oriente (Bizantinos), chi at abertu una fase istòrica diferente e gloriosa meda de s’istòria de sa Sardigna: **s’era de sos Giuigados.**

Teatru romanu - Nora

Capitulos 3-8.

Sas tzidades.

**Tharros - Nora - Turris Libisonis - Olbia -
- Forum Traiani - Caralis -**

Sas tzidades de s' època Romana chi amus tratadu in custu volùmene.

Capìtulu 3.

Tharros: sa sentinella de su Sinis

Tharros in una foto de sa Prof.ssa Anna Camboni

*Sas fotos chi azis a bìdere in custu capìtulu las amus fatas in s'essida didàtica in Tharros, sa tzitade in ue amus tocadu cun manos nostras unu bìculu de sa Sardigna romana.

Tharros s'agatat in su Golfo de Aristanis in sa penìsula de su Sinis, est istada fraigada in pìus pìzos postos unu subra a s'àteru, unu pìzu pro ogni tziviltade chi l'at abitada in sos sèculos.

S'agatat in subra de unu cùcuru in ue, unu tempus, b'aiat una bidda nuràgica fraigada in s'Edade de su Bronzu Mèdiu (**Su Muru Mannu**).

Gigantes de Mont'e Prama
(Foto de Sara Ledda)

Particulares de unu Gigante de Mont'e Prama
(Foto de Maria Francesca Scanu)

Sos Fenìtzios b'ant fundadu un'empòriu in su sèculu VIII a.C., ma est suta de sos Pùnicos chi s'est mudada in una tzitade fortificada de richesa cummertziale manna, cun muros de tzinta, cun monumentos e cun su **Tofet**: unu santuàriu sacru in ue beniant interradas sas urnas in ue poniant sas chijinas de sas criaduras mortas prima de s'ora.

Repertos agatados in su Tofet
(Foto de Maria Francesca Scanu)

Cun s'acudida de sos Romanos in su 238 a.C., sa tzitade s'est torrada a mudare cun sos fràigos noos, custu gràtzias a su fatu chi sos abitantes de Tharros sunt istados reconnotos comente tzitadinos de sa comunidade romana.

S'acuedotu: cumintzaiat in Su Muru Mannu e nche giughiat s'abba potàbile a sa tzitade, garantende su benèssere de sa populatzione e su funtzionamentu de sas termas.

Urbanìstica: sos istradones sunt istados pamentados chin lastras de basaltu nieddu, e suta de issos sunt istadas coladas totu sas fognas de sa bidda.

Servìtzios: Sunt istadas fraigadas tres termas una diversa dae s'àtera, sos tèmpios e totus sas istruturas chi si podiant agatare in sas tzitades romanas de su tempus

Lingotos de piumbu agatados in una nave afundada a curtzu a sa costa de su Sinis
(Foto de Sara Ledda)

Sos alunnos in sa tzitade de Tharros
(Foto de sa Prof.ssa Anna Camboni)

A pustis de sa derruta de s'Imperu Romanu, su passazu suta a su guvernu de sos Vàndalos e sa reconquista dae parte de sos Bizantinos, sa tzitade at cumintzadu a pèrdere importàntzia; sas invasiones Saratzenas aiant fatu diventare sa costa pagu segura, giutende Tharros, a pagu a pagu, a pèrdere sos abitantes suos. Custu protzessu est agabbadu in su 1070 d.C., cando sa sede episcopale e totu sa populatzione at abandonadu sa tzitade pro si nche frànghere pius a s'ala de intro.

Ma Tharros no est mai morta a beru. Est istada ismontada, pedra pro pedra, pro dare vida a sa tzitade noa de Aristanis, unu fatu chi restat biu in sa memòria popolare gràtzias a unu dìciu antigu:

“...e dae sa citai de Tharros, portant sa perda a carros.”

(...e dalla città di Tharros trasportano le pietre sui carri).

Colonnas de su Tèmpiu Romanu
(Foto de Sara Ledda)

Repertos agatados in Tharros
(Foto de Maria Francesca Scanu)

Capítulu 4.

Nora: mosàicos e inscrites Antigas

Mosàicos de Nora

Nora, est istada fraigada subra de su promontòriu de Cabu de Pula, podet bantare raighinas antigas meda, giai dae s'edade de su bronzu, testimoniadas dae sa presèntzia de unu putu nuràgicu e de tzeràmicas mitzeneas. Sa tzitade, in ue la connoschimus como, est istada fraigada dae sos Fenìtzios e a pustis est colada in manu a sos Cartaginesos, ma su pius de sas istruturas de cussu tempus s'agatant suta a s'abba, ingurtas dae su mare chi est avantzadu a carra a sa costa.

Sos Romanos, da chi l'ant conchistada, l'ant seberada comente prima capitale de sa provìntzia de Sardigna e Còrsica, e at connotu sa bellesa e importàntzia màssima sua intre su sèculu II e su sèculu III d.C.

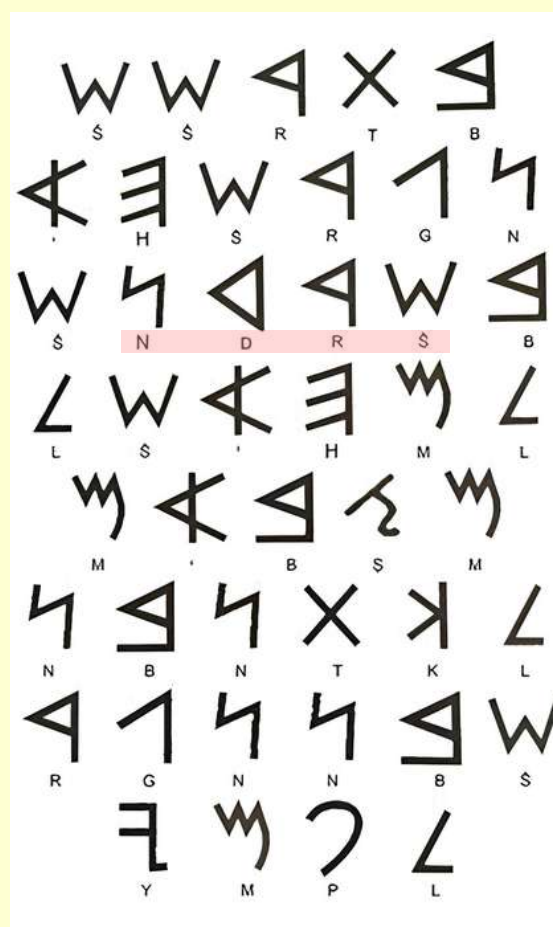
Oe sos restos suos nos mustrant una tzitade romana rica ca si cunservant sas trataas de su Forum, de unu teatru, de unu anfiteatru (in bona parte de isfos-

sare) e paritzas villas de lussu, famadas pro sos mosàicos lughentes e paritzos impiantios termaleas, chi testimòniant su livellu de benèssere tocadu dae sos abitantes suos.

S'intrada de una villa romana e sa bellesa de sos mosàicos suos.
In sa foto de subra: su teatru.

In custu situ, in su 1773, est istada agatada sa famada **Istele de Nora** (IX-VIII sèculu a.C.), unu repertu in arenària chi rapresentat su documentu fenìtziu pius antigu de Oztidente e in ue amus sa prima atestatzione de su nùmene "**Sardigna**" (**šrdn**).

Istele de Nora: in evidèntzia sa paràula **šrdn**, cussa chi cheret nàrrere **Sardigna**.
(S'alfabetu fenìtziu si leget a s'imbessa)

S'ocupatzione de sa Sardigna dae parte de sos Vàndalos in su 456 d.C. at signadu, a pagu a pagu, su cumintzu de sa derruta sua, in pius, pro curpa de sos piratas, sas rotas marìtimas mediterràneas sunt diventadas impraticàbiles, minimende meda su cummèrtziu cun su cale Nora si campaiat, fatende agabbare, duncas, sa prosperidade de s'època imperiale.

Capítulu 5.

Turris Libisonis: sa Colònia de Cesare

Una carrera de Turris Libisonis

In su territòriu de Portu Turre s'agataiat s'antiga Colònia Iulia Turris Libisonis, s'ùnica tzitade de sa Sardigna a èssere istada fundada in manera ufitziale de sos Romanos in su 46 a.C. (cun probabilidade pro òrdine de Giùlio Cesare) in una positzione istratègica in sa foghe de su riu Riu Mannu.

Su logu, gai frequentadu dae Nuràgicos e Fenìtzios (su nùmene matessi "Turris" diat pòdere derivare de una turre nuràgica chi s'agatat in s'oru de sa tzitade), est devènnidu unu portu importante pro collegare s'ìsula a Roma e a sos portos de su Mediterràneu nord-otzidentale, difatis dae inoghe partiant trigu, binu e minerales. Pensade chi oe chi est oe, su portu de Portu Turre, chi est belle e che totu artifitziale, est arrambadu pro bona parte subra de sos fundamentos romanos.

Custu mosàicu agatadu in Ostia rapresentat su simbòlu de sos navigantes Turritanos, signu de sos cuntatos frequentes e de importu mannu intre sas duas tzitades.

Su ponte romanu e in palas su portu in dies de oe

Dae sos istùdios fatos, sa tzitate resurtaiat manna e moderna meda, intre a sas òperas suas prus imponentes podimus ammentare su ponte chi giumpat su riu Riu Mannu, chi galu oe s'est mantesu bene meda e chi est su pius mannu intre a sos pontes romanos de sa Sardigna cun 7 arcadas pro 135 m de longària.

Cun sos iscavos si sunt agatados fintzas sos acuedutos, impiantos termales mannos e sas villas cun mosàicos ricos, chi mustraiant s'importu e sa richesa de sa colònia. A inghèriu a su perimetru de sa tzitate antiga sunt remunidas necròpolis mannas de interessu particulare, cun interros dae sa prima edade imperiale a s'època paleocristiana.

Mosàicu de sa Domus de Orfeo

Sarcofagu agatadu in una necròpoli

Turris Libisonis at mantesu sa glòria sua pro sèculos, aguantende a su domìniu Vàndalu, finas a diventare, in su Medioevu, sa prima capitale de su Giuigadu de Torres.

Capitulu 6.

Olbia: sa tzitade "diciosa".

Recostruzione de Olbia in base a su plàsticu chi s'agatat
in su Museu Archeològicu de Terranoa

Olbia s'agatat in sa costa nord-orientale de sa Sardigna, su nùmene derivat dae su grecu e cheret nàrrere "**tzitade diciosà**".

Est istada fundada dae sos Fenìtzios, ma a inghèriu a issa b'at tratadas meda de època nuràgica, chi nos faghent cumprèndere chi custu territòriu est istadu pobuladu meda fintzas in s'antighidade.

Putu Sacru "Sa Testa"

A pustis de èssere colada in manu a sos Grecos e a sos Cartaginesos, est istada mudada dae sos Romanos in un'iscalu marìtimu de importu in sas rotas a carra a Òstia. Sa tzitade est diventada unu tzentru amministrativu e cummertziale, dae su portu sou moviant càrrigos de trigu, bortiju e granitu locale. Sa tzitade est istada amparada bene cun muros e frunida de baltzas e lacos pro s'abba potàbile e un'acuedutu.

Unu cantu de acuedotu e sos lacos impitados pro nche giùghere s'abba potàbile a intro de Olbia.

Sas iscobertas archeològicas in su portu antigu nd'ant bogadu a pizu sos restos de 24 naves, de sas cales 11 de època romana e 13 de època medievale. Sas naves romanas sunt afundadas in su sèculu V d.C. (a curtzu a su 450 d.C.) a pustis de unu atacu violentu dae parte de sos Vandalos. Sas naves, a s'ispissu càrrigas, sunt istadas brujadas e afundadas, lassende sos gàrrigos in fundu de su mare.

Sos gàrrigos de sas naves in fundu a su mare

Sos 24 relitos (romanos e medievales) sunt istados iscobertos intre a su 1999 e su 2001 cando est cumintzadu su fràigu de unu tunnel istradale a curtzu a su comune de Terranoa. Iscafes meda presentaiant signos ladinis de brujaduras, e paris cun sas naves sunt istados agatados finas repertos ùnicos, comente àrbores mastros e timones innidos, sena contare sos càrrigos. Sos àteros relitos agatados in su matessi logu sunt de sos sèculos IX e XI e de seguru sunt istados afundados a posta cun sas pedras, pro bi fraigare in subra sas istruturas noas in càmbiu de su portu, derrutu dae meda.

Custos repertos si podent ammirare in su Museu Archeològicu de Terranoa

Una de sas naves in su Museu Archeològicu de Terranoa

Capitulu 7.

Forum Traiani: su coro caente de sa Sardigna

Recostruzione de sas Termas de Forum Traiani

Forum Traiani oe est connota cun su nùmene de Fordongianus. Est istada fraigada a costazu de su riu Tirsu e rapresentat un'etzetzione intre a sas tzitades romanas sardas, ca no est nàschida pro su fatu de èssere a curtzu a su mare, ma gràtzias a sas abbas termale suas chi pro natura nd'essint a 56°.

In antis si naraiat Aquae Ypsitanae, ma est suta de su guvernu de Trajanu chi benit artziada a su gradu de Forum, e càmbiat nùmene in Forum Traiani. Unu logu in ue sos romanos e sos ùrtimos rebeldes barbaricinos s'abbojaiant in paghe pro cummertziare.

In su perìodu tardu imperiale e bizantinu, Forum Traiani diventat una sede militare de importu, gràtzias a sa positzione istratègica pro su controllu de sos caminos de intrada e de essida a carra a su tzentru de sa Sardigna, e fintzas gràtzias a sa presèntzia de sa tumba de Santu Lussurzu, unu de sos primos màrtires cristianos

Sa positzione de Forum Traiani.

Unu puntu istratègico in sos caminos dae su Sinis a carra a s'internu e dae Calaris a carra a su cabu de subra de sa Sardigna.

S'ispantosu cumplessu termale romanu si partiat in duos cantos printzipales:

Termas I (I-III sèculu d.C.): fraigadas cun contones de trachite birde, isfrutaiant su calore de s'abba nadia, chi beniat intebiada cun abba fritta in antis de intrare a una baltza manna meda (natatio).

Termas II (IV sèculu d.C.): un'impiantu pius modernu in ue s'abba beniat caentada cun sos furros e aiat unu percursu tzirculare chi cumprendiat: frigidarium, tepidarium e calidarium.

Sa sacralidade de sas abbas beniat tzelebrada in su Ninfeo, in ue sunt istadas agatadas aras votivas dedicadas a sas ninfas e a sa divinidad de sa salute, testimoniende s'importàntzia chi Forum Traiani aiat a s'època.

In sas duas fotos sas termas comente las connoschimus como

Capitulu 8.

Caralis :

sa capitale de sa Provìntzia "Sardinia et Còrsica"

Recostruzione de sa Caralis romana

S'istòria de Caralis suta de su domìniu de Roma est unu contu de mudaduras frecuentes: dae avampostu fenìtziu-pùnicu a metròpoli imperiale, fraigada in su coro de su Mediterràneu. Totu est cumintzadu in su 238 a.C. cando Roma, approfite de sa debilesa cartaginesa a pustis de sa Prima Gherra Pùnica, aiat detzìdidu de atacare sa Sardigna. Caralis non est istada una conchista militare ebbia, ma a sa lestra est diventada su càrdine amministrativu de sa provìntzia de Sardinia et Còrsica.

Suta a su domìniu de de Roma, sa tzitade at coladu una mudadura manna.

Status Giurìdicu. At balanzadu s'importante tìtulu de municipium, garantende a sos abitantes suos sa tzitadinàntzia romana e autonomia amministrativa.

Economia. Su portu est diventadu unu de sos iscalos prus importantes de s'Imperu. Dae inoghe moviant sas naves càrrigas de su pretziosu trigu sardu e de su sale bogadu dae sas salinas de s'istagnu.

Infrastruturas. Sos Romanos no ant abbaidadu a su dinari pro "romanizare" su paesàgiu. Sunt istados fraigados acuedutos, termas e una rete istradale chi collegaiat sa tzitade a su restu de s'ìsula.

Sa Gruta de sa Pibera in sa Necròpoli de Tuvixeddu.

Oe chi est oe, Casteddu mantenet carchi trata de cussa mannesa, cun monumentos e istruturas ispantasas comente sas chi mentovamus inoghe.

S'Anfiteatru Romanu, fossadu, a pedra picada, in sa roca calcàrea in su sèculu II d.C., podiat retzire finas a 10.000 ispetadores, cuntentos de bìdere sos ispetàculos.

S'anfiteatru romanu oe.

Recostruzione de s'anfiteatru romanu.

Sa Villa de Tigellio, mancari apat su nùmene de una persone, est unu cumplessu residenziale elegante chi testimòniat s'istile de vida de sas classes romanas pius ricas.

Una parte de sas 1793 tumbas de sa Necròpoli de Tuvixeddu. In sa foto de mesu sa Villa de Tigellio.

Sa Necròpoli de Tuvixeddu, mancari siat de orìgine pùnica, aiat sighidu a èssere impitada e mudada dae sos Romanos, fatendenos cumprèndere chi Calaris est formada dae totus sas culturas chi si sunt abbojadas in sos sèculos.

Cun sa crisi de s'Imperu, fintzas Caralis aiat cumintzadu a mudare cara. Su Cristianèsimu s'est ispartu a sa lestra, lassende signos profundos comente a sa veneratzione pro Santu Saturninu, martirizadu suta a su governu de Diocletzianu. Sa fine de su domìniu romanu est acudida in su sèculu V, cando sos Vàndalos de Gensericu ant ocupadu s'isula, signende su passazu cara a s'època bizantina e medievale.

Mancari siant colados sèculos meda, Caralis est in cue, no est mai isparida a beru: nd'essit a pizu ogni borta chi un'archeòlogu isfossat suta de su tzimentu modernu, ammentende-nos chi Casteddu est, in antis de totu, una tzitade istratificada, dae su tempus e dae su sale.

Mosàicu de Orfeo agatadu in sa Creja de s'Annuntziada

Ringraziamentos.

Cun custu caminu amus chèrfidu bìdere sas tratadas lassadas dae sos Romanos in s'ìsula nostra. Amus torradu a iscobèrrere tzitades e medas òperas chi oe nos contant una istòria longa.

Torramus gràtzias a sos docentes chi nos ant dedicadu su tempus issoro permitende-nos de fàghere custa bella eperièntzia.

Cherimus nàrrere gràtzie puru a s'Isportellu de Limba Sarda de su Comunu de Alà, sighidu dae s'Istitutu Chircas, e in particolare a Francesco Pitta, chi nos at fatu fàghere custu brincu in su passadu e chi nos at imparadu chi s'istòria nostra la podimus contare fintzas in **Limba Sarda**, ca in Sardu, **si podet e si devet faeddare e iscriere de totu.**

Como bos saludamus, ca nos semus preparende a fàghere un'àteru brincu in su passadu pro bos contare un'atera istòria chi cumintzat in custa manera:

“B'aiat una borta una Giughessa...”

Classe II A - Iscola mèdia de Alà **Annu Iscolàsticu 25/26**

• Greta Ghisu	• Antonio Usai	• Iole Doneddu	• Ginevra Scanu
• Alessio Canu	• Greta Seddaiu	• Antonio Pinna	• Maria Francesca Scanu
• Cristiano Scanu	• Annalisa Contu	• Emma Casu	• Tomaso Ledda
• Sara Ledda	• Martina Casu	• Eni Vulaj	• Matilde Cocciu

Classe II A - Iscola mèdia de Alà
Annu Iscolàsticu 25/26

**"Niunu podet ischire a in ue andat, si no ischit dae in ue benit."
 ("Nessuno può sapere dove va, se non sa da dove viene.")**

Funtana Sacra
 Sos Nurattolos - Alà

Traballu a cura de s'Istitutu Chircas - Progetu "Creschimus in limba" – annualidade 2025/2027 –
 Finantziadu dae sa RAS cun sa L. 482/99 e sa L.R 22/2018